Silviu MIHĂILĂ

Universitatea „Babeş-Bolyai“din Cluj Napoca, Facultatea de Litere
„Babeş-Bolyai“ University from Cluj Napoca, Faculty of Letters

Cum citea Ioana Em. Petrescu. Despre polemica cu Rosa del Conte

How Ioana Em. Petrescu read.
The polemics between Ioana Em. Petrescu and Rosa del Conte

This paper intends to debate upon the polemics between Ioana Em. Petrescu and Rosa del Conte that took place in 1980. The new hermeneutical perspectives proposed by Ioana Em. Petrescu in *Eminescu. Cosmological models and poetic vision* are considered by Rosa del Conte to be defiant against her own literary ideas presented in *Eminescu or about the absolute*. The author of the present study makes use of the annotations made by Ioan Em. Petrescu on the books from her personal library, identifying thus significant new information regarding the rather unclear debate between the professor from Cluj and Rosa del Conte.

Keywords: Romanian literature, eminescology, Ioana Em. Petrescu, Rosa del Conte, polemics

Institution's address: str. Horea, nr. 31, 400202 Cluj-Napoca, tel.: +40-264-53.22.38, fax: +40-264-43.23.03
e-mail: lett@lett.ubbcluj.ro

Personal e-mail: *silviu_emin@yahoo.com*

Lucrarea de faţă îşi propune să dezbată polemica dintre Ioana Em. Petrescu şi Rosa del Conte din 1980. Noile perspective hermenutice propuse de Ioana Em. Petrescu în studiul *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, Rosa del Conte le consideră „sfidătoare”, căci ele nu corespund – decât tangenţial - „liniilor” exegetice „majore” trasate de cercetătoarea italiană în *Eminescu sau despre absolut*. De aici o întreagă (falsă) polemică…

1. Ioana Em. Petrescu, citind

Cred că polemica cu Rosa del Conte este emblematică pentru scriitura atât de personală a Ioanei Em. Petrescu din cel puţin două motive. Ea oferă premisele unei duble explicitării a unui „cum” adverbial modal: „*cum* se construieşte un discurs argumentativ” (ce susţine, pe ce se fondează, ce combate, cu ce argumente? ş.a.m.d.) şi „*cum* citea Ioana Em. Petrescu”. Consider necesară formularea unei întrebări precum cea de-a doua (*cum* citea scriitorul „X”?), deoarece oferă o mai bună apropiere de opera analizată, prin decelarea, în avantextele scriitorului, a urmelor unor practici de lectură care întemeiază dialogic ideile din noua operă. Respectivele practici pot fi retrasate prin ceea ce am numi un *close-reading*, ca o încercare de a deschide opera scriitorului aflat „sub lupă” atât din perspectiva istoriei ideilor noastre literare cât şi a modelelor hermeneutice propuse.

Aşadar, „*cum* citea Ioana Em. Petrescu?” Pentru a răspunde la această întrebare, mă voi sprijini pe „probele” adunate pe parcursul unui semestru, în care mi-am desfăşurat proiectul de cercetare în arhiva fondului Popovici-Petrescu, aflată în posesia Bibliotecii Judeţene „O. Goga” din Cluj.

Munca de cercetare de la fondul de carte dezvăluie momente de confesiune, ce ţin de rostirea subiectivă a Ioanei Em. Petrescu. Câteodată, am în faţă un semn al „dedublării” eului personal de cel critic, alteori, o formă a dialogului „sinelui cu sine”: „nu te lăsa copleşită de durere… noi nu suntem stăpânii vieţii noastre, dar putem lupta. Caută să te bucuri de ce e bun în ea.”[1] Sau „află frate Panza, răspunse don Quijote, că nu există durere pe care să nu o încerce timpul, nici suferinţă pe care să nu o mistuie moartea.”[2]

Urmărind însemnările sale pe cărţile din biblitoecă, deduc că grila de receptare a unui text de către Ioana Em. Petrescu cunoaşte trei nivele cărora le corespund trei grade de polemică: grad negativ, zero şi pozitiv. Un prim nivel de lectură este marcat de un *grad pozitiv* şi este alcătuit din două registre stilistice, două voci care intră în dialog şi aspiră să se armonizeze. În acest caz, „lectorul” Ioana Em. Petrescu este de acord cu ideile vehiculate, dar le nuanţează, fie prin completare, fie prin explicitare. Rezultatul este o polemică „blândă”,

constructivă: „efectele puternice ale iubirii stau în amestecul contrariilor: focul cu gheaţa, râsul cu plânsul, mândria cu umilinţa, viaţa cu moartea.”[3] Ioana Em. Petrescu se mulţumeşte să se întrebe, limpezind astfel expresia ideii citite: „nu e oare o detaşare a erosului unificator de contrarii?”[4]

Al doilea nivel de lectură este marcat de un *grad zero* şi se caracterizează prin lipsa dialogului polemic dintre autor şi cititor. De pildă, Ioana Em. Petrescu îl citeşte cu deosebit interes pe T. S. Eliot, „ia notiţe” şi aderă la teoriile susţinute de acesta. Adnotări foarte complexe am regăsit pe marginea operelor scriitorului anglo-american: *An introduction. Northrop Frye*; *Patru cvartete* (poeme); *The use of poetry and the use of criticism*; *On poetry and poets*; *Eseuri*. În *An introduction. Northrop Frye* [5], Ioana Petrescu este interesată, printre altele, de cele două nivele ale personalităţii (*the selfish «egoistul* t.n.*»* and *the self-respecting «cel care se respectă* t.n.*»*) şi de cele patru nivele ale visului şi experienţei: (*1) the level of spiritual vision or high dream «nivelul viziunii spirituale sau a visului înalt* t.n.*», 2) the level of nostalgic vision «nivelul viziunii nostalgice* t.n.*», 3) the level of ordinary experience, of disillusionment and distraction «nivelul exprienţei cotidiene, a deziluziei şi confuziei* t.n.*», 4) the level of ascesis or self-denial «nivelul ascezei sau al abnegaţiei* t.n.*»*. În *Patru cvartete*, Ioana Em. Petrescu se opreşte asupra conceptului de „muzică a poeziei” (*The Music of Poetry*). „Muzica poeziei” este dată de „«*limbajul poetic»* (variantă a limbajului colocvial şi de *musical elaboration*. Epoca actuală este «a period of search for a proper modern colloquial idiom[6]»), but «when we reach a point at which the poetic idiom can be stabilized, then a period of *musical elaboration* can follow[7]». «Elaborarea muzicală» (*musical elaboration*) se realizează în două elemente: simţul ritmului (care precede şi produce ideea şi cuvintele) şi structura întregului (teme recurente, analogie cu tranzacţiile tematice din simfonii sau cuartete etc.).”[8]

Cel de al treilea nivel de lectură este marcat de un *grad negativ* când cele două voci care intră în dialog polemizează. L-am numit *negativ*, deoarece Ioana Em. Petrescu nu împărtăşeşte aceeaşi viziune cu autorul studiului, informaţiile în unele cazuri fiind considerate eronate, incomplete, nejustificate. Aşa se întâmplă în cazul lui Roger Callois, autorul vorbeşte despre *fantastic* „frumos”, „elegant”, folosind un limbaj „specializat”, însă cuvintele îl trădează deoarece, limbajul în unele situaţii doar afirmă, nu şi demonstrează. Prin urmare, dacă despre *fantastic* Callois ne spune că există în „secolul trecut”[9], în epoca modernă; Ioana Em. Petrescu contrazice, în marginea paginii de carte: „nu! Definiţia e prea strâmtă. Dar şi în Evul Mediu există fantastic, nu numai în societatea modernă.”[10]

2. Ioana Em. Petrescu, polemizând

„*Cum* citea Ioana Em. Petrescu?” ne ajută să afirmăm că „vocea” care intră în dialog polemizează cu cercetătoarea italiană la un dublu nivel (con)textual. Pe de o parte, Ioana Em. Petrescu admite ideile critice vehiculate de Rosa del Conte (în *Eminescu sau despre absolut*) până la un anumit punct, pentru ca mai apoi să se despartă de acestea pentru a-şi construi propria viziune exegetică despre Eminescu, de unde reiese noutatea studiului *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică* (publicat postum cu titlul original de către Ioana Bot, *Eminescu- poet tragic*). Pe de altă parte, în ceea ce priveşte interviul acordat revistei *Tribuna* de către cercetătoarea intaliană, Ioana Em. Petrescu „demască” şi sancţionează, mai exact, incorectitudinea proprietăţii unor concepte şi termeni pe care Rosa del Conte îi „decupează” din propria sa exegeză, folosindu-i în „explicitarea” eronată a exegezei criticului român.

Polemica Ioanei Em. Petrescu cu Rosa del Conte este iniţiată de către cercetătoarea italiană. În interviul pe care i-l acordă lui Domiţian Cesereanu[11], Rosa del Conte se pronunţă „apăsat”, dar (vom vedea) în necunoştinţă de cauză, asupra studiului *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*. Trebuie menţionat de la bun început că discursul polemic al Rosei del Conte, fără exegerări, ţine de domeniul „caraghiosului”, vădind, dincolo de aparenţele pe care încearcă să le incrimineze, faptul că vorbeşte despre cu totul şi cu totul altceva. Invocarea unor termeni „cu greutate”, precum „plagiat, răstălmăcire şi, totodată, folosire abuzivă a ideilor fără a le cita”, indică faptul că nu poate să înţeleagă teza cărţii Ioanei Petrescu. Rosa del Conte iscă „acuze” care devin propriile sale „capcane”: cercetătoarea italiană nu a citit în întregime exegeza criticului clujean, eventual cuprinsul şi indicele de nume. Rezultatul fiind, aş zice, o polemică... care nu este, nici pe departe, o adevărată polemică, ci o polemică „absurdă”, rod al jocului teatral de „bună” calitate italiană.

Despre cum ajunge Ioana Em. Petrescu să ia cunoştinţă de interviul luat Rosei del Conte ni se relatează în *Jurnal*: „[…] Cesereanu îi ia un interviu Rosei del Conte. (Notă: cartea ei citită la Chirurgie - împrumutată de la Monica Lazăr, că la bibliotecă nu-i - după ce îmi gândisem cartea şi *publicasem* fragmente pregătitoare - , citită din decenţă de critic cu formaţie de istoric literar). Îmi place, mă entuziasmează, o citez din plin pentru primele capitole ale cărţii mele despre Eminescu (cele cu platonismul), dar o abandonez, disociindu-mă într-o notă (deferentă, nu doar decentă) când trec la subiectul meu propriu-zis: Eminescu – poet tragic. […] Papahagi, pus să traducă interviul, mi-l aduce şi mi-l arată. Întâi, scârbită, n-am chef să răspund şi Liviu mă lămureşte că a tăcea nu e eleganţă, ci prostie. Scriu deci o replică decentă (cu toată stima…), dar niţel dură, lămurind ceea ce mi se pare de domeniul evidenţei şi al bunului-simţ. Liviu o duce la *Tribuna* şi Popescu rezolvă lucrurile astfel: nu publică replica mea, dar publică interviul trunchiat, fără acuza împotriva mea.”[12]

Deşi redacţia revistei *Tribuna* va renunţa la publicarea răspunsurilor Rosei del Conte în care „atacă" profesionalismul exegetic al Ioanei Em. Petrescu, nemulţumirea cercetătoarei italiene poate fi, totuşi, uşor observabilă: „Trebuie să mai spun că, cu puţine excepţii, critica dumneavoastră mi-a adus mai multe deziluzii şi surprize decât satisfacţii, chiar dacă numele meu a fost pronunţat cu frecvenţă în mediile literare acreditate şi în reviste. […] rămân cu impresia că opera mea nu a fost receptată […] că au rămas departe de o reală asimilare a ei şi acei critici - bărbaţi şi femei - care s-au folosit pe larg de studiul meu, eventual fără să mă citeze, sau citându-mă în legătură cu anumite chestiuni secundare, aşa ca să salveze aparenţele cum se spune în italiană, sau, mai rău, punându-mă să spun ceea ce înţeleg ei şi răstălmăcindu-mă."[13] Mai întâi, ar fi de menţionat faptul că Ioana Em. Petrescu nu a negat niciodată importanţa şi caracterul riguros ştiinţific de care se bucură cartea Rosei del Conte, ba chiar, a afirmat-o şi public: „cel mai bun studiu străin asupra lui Eminescu este, indiscutabil, cartea Rosei del Conte, *Eminescu sau despre absolut* care sintetizează direcţia călinesciană cu direcţia Caracostea-Popovici."[14]

Ceea ce mi se pare cu adevărat „simptomatic" în interviul oferit de Rosa del Conte revistei clujene este semnul „patologic" al unui *lamentatio critic*. După apariţia exegezei *Eminescu sau despre absolut*, Rosa del Conte suferă de frustrarea nerecunoaşterii în spaţiul românesc a contribuţiilor sale în domeniul eminescologiei: „n-am ipocrizia falsei modestii şi nu-mi plac perifrazele convenţionale. De aceea nu ezit să mărturisesc că mă consider unul dintre cei mai serioşi cercetători ai lui Eminescu - **sic et simpliciter**. Adaug, întărită în aceasta de consensul argumentat al unor literaţi români ca Eliade sau Turdeanu, că îmi consider viziunea critică profundă şi originală."[15]

Dincolo de frenezia cu care Rosa del Conte îşi apără lucrarea, o primă nemulţumire faţă de cei care o citează este aşa-zisa folosire abuzivă a cărţii sale. Însă, aşa cum arată Ioana Petrescu, în ceea ce o priveşte, referinţele la cartea italiană sunt făcute mai degrabă pentru a se disocia de anumite perspective. E drept, interpretările lor sunt convergente în ceea ce priveşte prezenţa universului platonician la Eminescu, dar în momentul în care Ioana Petrescu se îndreaptă spre însăşi teza cărţii sale, aceea a unui *Eminescu - poet tragic*, se vede nevoită să renunţe la citările din Rosa del Conte (care susţine doar existenţa universului platonician pe care îl analizează cu suplеţe şi priveşte cu mefienţă dimensiunile unui univers tragic la Eminescu, apărându-i ca o „modernizare forţată"[16]) şi să se îndrepte spre alte filozofii: „omiţând toate celelalte note din primele două capitole ale cărţii mele în care fac numeroase trimiteri la lucrarea D-sale, pe care o consider, acolo, «fundamentală», D-na Rosa del Conte reţine parţial numai ultima trimitere la cartea D-sale, adică punctul în care mă disociez de interpretarea D-sale, disociere inevitabilă, care mă face să nu scriu o recenzie despre Rosa del Conte, ci o carte despre Eminescu.[…] Dar, evident, nu pot trimite la Rosa del Conte ori de câte ori rostesc cuvântul «timp», mai ales din momentul în care interpretarea pe care o dau eu sentimentului eminescian al timpului diferă de interpretarea D-sale. Coincidenţa este, din acest moment, strict tematică, impusă de opera discutată şi, eventual, până la un punct, de o comună componentă heideggeriană a universului critic (componentă mediată sau substituită, poate, de admiraţia pentru Rilke, un heideggerian «avant la lettre» în cazul D-sale, şi explicit afirmată în cazul meu)."[17]

Un al doilea termen incriminat este sinonimia (forţată, de fapt) pe care o stabileşte Rosa del Conte între „imaginaţia cosmică" prezentă în exegeza sa şi conceptul de „model cosmologic" cu care operează Ioana Em. Petrescu şi care o ajută pe exegeta clujeană să urmărească evoluţia poeziei eminesciene de la etapa romantică, paşoptistă, dominată de o viziune platoniciană, spre etapa de „ruptură", modernă şi tragică a unei poetici transindividuale ce este definită de filosofia lui Nietzsche. Însă, „spre deosebire de materialul «cosmic» (miturile cosmogonice, sensibilitate romantică pentru dimensiunile spaţiale cosmice, imagistică astrală etc.) - care este un element tematic al operei (obiect pentru cercetările de tip *Stoffgeschichte*, *studiul temelor literare* t.n.), «modelul cosmologic adoptiv» e un termen pe care l-am introdus spre a defini o componentă ontologică ce serveşte drept factor modelator al imaginarului. *Expresie a sentimentului de existenţă a fiinţei în lume*, „modelele cosmologice" (în care încep să descopăr un factor structurant, paralel şi complementar bachlardienei «imaginaţii materiale») mi-au servit drept criteriu de definire a relaţiei Eu-Lume prin intermediul discursului poetic. […]«modelul cosmologic» poate acţiona şi în lipsa unei tematici sau «imaginaţii cosmice»."[18]

Originalitatea studiului Ioanei Em. Petrescu este recunoscută de un specialist de talia lui Paul Cornea tot printr-o referinţă la Rosa del Conte. Spaţiul acestei coincidenţe îl reprezintă o scrisoare către autoare: „apreciez în mod deosebit efortul de a ordona cosmosul eminescian, găsind etape de creaţie, definite prin centri conceptuali de gravitaţie. Faţă de Rosa del Conte, ipoteza d-tale e mai fertilă şi mai plauzibilă. Pricepi de bună seamă cât de mult conglăsuiesc cu d-ta în ideea instituirii de punţi între Eminescu şi paşoptişti şi de ce te aprob cu totul în modalitatea abordării istorice-tipologice a operei, care depăşeşte empiria şi timiditătile impresionismului structuralist, atât de pudic în dezvoltarea eterogeniei ce constituie baza analizei sincronice."[19]

Putând fi încadrată în cea de a doua etapă a modernismului căreia, aşa cum susţine Liviu Petrescu, îi corespunde *conceptul* ce operează la un nivel abstract,

al meta-logicului[20], studiul despre Eminescu al Ioanei Petrescu reprezintă o încercare reuşită de „scoatere" a eminescologiei din impasul exegezelor „bătătorite şi învechite", deja consumate. În acest sens, polemica iscată de Rosa del Conte este rezultatul unei astfel de depăşiri, a unor „tipare canonice" pentru timpul respectiv şi de la care exegeta italiană nu se poate sustrage. Din toată această (falsă) polemică, cea care are de câştigat este Ioana Em. Petrescu, căci, „decazi în înţelepciune când te pui în *acord* cu ritmul universal, cu forţele cosmice."[21]

În concluzie, dacă Ioana Em. Petrescu polemizează cu Rosa del Conte (în sensul clasic al unui dialog de idei de pe poziţii adverse) în cartea *Eminescu. Modele cosmologice şi viziune poetică*, atunci în textul scris ca urmare a interviului dat de Rosa del Conte, Ioana Petrescu mută discuţia pe un plan etic, al deontologiei profesionale. Ceea ce face ca acuzele să fie mult mai grave şi execuţia mult mai radicală. Pentru că nu mai este vorba despre un dialog între specialişti, ci despre o calomnie pe care Ioana Em. Petrescu o dezminte cu argumente concrete. Acolo unde în polemică fusese elegantă, cordială, apreciativă faţă de valoarea ideilor adversarului, acum este necruţătoare cu abaterile deontologice ale preopinentei sale.

Note:

1. Ioana Em. Petrescu citează din Galsworthy, în Rimbaud, *Poezii*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1961, p. 1.
2. Ioana Em. Petrescu citează din Cervantes, *Don Quijote de la Mancha*, în Guy de Maupassant, *Bulgăre de seu*, Bucureşti: Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960, p. 1.
3. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Renaşterea. Umanismul şi dialogul artelor*, Bucureşti, Editura Albatros, 1971, p. 115.
4. Adnotare de Ioana Em. Petrescu, în *idem*.
5. Adnotare de Ioana Em. Petrescu, în T. S. Eliot, *An introduction. Northrop Frye*, The University of Chicago Press, 1963 (Phoenix edition 1981), p. 7-11.
6. „periodă de căutare a unui potrivit idiom colocvial modern" t.n.
7. „ dar când atingem un punct la care idiomul poetic poate fi stabilizat, atunci o perioadă a muzicii de elaborare poate urma" t.n.
8. Adnotare de Ioana Em. Petrescu, în T. S. Eliot, *Patru cvartete*, traducere de Sorin Mărculescu, Bucureşti, Editura Univers, 1971, pp. 83-84.
9. Roger Callois, *Eseuri despre imaginaţie*, Bucureşti, Editura Univers, 1975, p. 158.
10. Adnotare de Ioana Em. Petrescu, în ibidem, p. 160.
11. Domiţian Cesereanu, *Interviu cu Rosa del Conte*, traducere de Marian Papahagi, în revista *Tribuna*, anul XXIV, nr. 12, iunie, 1980, pp. 10-9.
12. Ioana Em. Petrescu, *Jurnal (1959-1990)*, ediţie îngrijită de Rozalia Borcilă şi Elena Neagoe, cuvânt înainte de Elena Neagoe, posfaţă de Carmen Muşat, Piteşti, Editura Paralela 45, 2004, pp. 252-253.
13. Ibidem, p. 9.
14. Tudor Dumitru Savu, *Eminescu-necesitate spirituală a culturii româneşti*, interviu cu Ioana Em. Petrescu, în revista *Tribuna*, nr. 24, 15 iunie, 1989, p. 5.
15. Domiţian Cesereanu, *art.cit.,* p. 9.
16. Ioana Em. Petrescu, *Dreptul la replică. O lămurire*, fragment din *Inedite eminesciene*, în curs de apariţie la Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca.
17. Idem.
18. Idem.
19. Paul Cornea, Din corespondenţa Ioanei Em. Petrescu cu Paul Cornea, dosar nr. 4, litera C, nr. 2.
20. vezi Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, ediţia a II-a, Pitesti, Editura Paralela 45, 1998.
21. Emil Cioran, *Lacrimi şi sfinţi*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004, p. 83.

Bibliography

1. **Studii / Studies**:

a) BUŞULENGA-DUMITRESCU, Zoe, *Renaşterea. Umanismul şi dialogul artelor / The Renaissance. The Humanism and the dialogue of arts,* Bucureşti, Editura Albatros, 1971.

b) CALLOIS, Roger, *Eseuri despre imaginaţie / Essays about imagination*, Bucureşti, Editura Univers, 1975.

c) CESEREANU, Domiţian, *Interviu cu Rosa del Conte / Interview with Rosa del Conte*, traducere de Marian Papahagi, în revista *Tribuna*, anul XXIV, nr. 12, iunie, 1980.

d) CIORAN, Emil, *Lacrimi şi sfinţi / Tears and saints*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004.

e) CORNEA, Paul, *Din corespondenţa Ioanei Em. Petrescu cu Paul Cornea / From the correspondence between Ioana Em. Petrescu and Paul Cornea*, dosar nr. 4, litera C, nr. 2 (fondul de carte „Popovici-Petrescu", Cluj-Napoca).

f) ELIOT, T. S., *Patru cvartete / Four quartets,* traducere de Sorin Mărculescu, Bucureşti, Editura Univers, 1971.

g) PETRESCU, Em. Ioana, *Dreptul la replică. O lămurire / The right to rejoin. An explanation,* în *Inedite eminesciene / Eminescian novelties,* în curs de apariţie la Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca.

h) PETRESCU, Em. Ioana, *Jurnal / Journal (1959-1990)*, ediţie îngrijită de Rozalia Borcilă şi Elena Neagoe, cuvânt înainte de Elena Neagoe, posfaţă de Carmen Muşat, Piteşti, Editura Paralela 45, 2004.

i) PETRESCU, Liviu, *Poetica postmodernismului / The poetics of postmodernism,* ediţia a II-a, Pitesti, Editura Paralela 45, 1998.

j) SAVU, Dumitru Tudor, *Eminescu-necesitate spirituală a culturii româneşti, / Eminescu-a spiritual necessity of the Roumanian culture*, interviu cu Ioana Em. Petrescu, în revista *Tribuna*, nr. 24, 15 iunie, 1989.

2. **Adnotări de Ioana Em. Petrescu în / Annotations by Ioana Em. Petrescu** in:

a) BUŞULENGA-DUMITRESCU, Zoe, *Renaşterea. Umanismul şi dialogul artelor / The Renaissance. The Humanism and the dialogue of arts,* Bucureşti, Editura Albatros, 1971.

b) CALLOIS, Roger, *Eseuri despre imaginaţie / Essays about imagination,* Bucureşti, Editura Univers, 1975.

c) ELIOT, T. S., *An introduction. Northrop Frye*, The University of Chicago Press, 1963 (Phoenix edition 1981).

d) ELIOT, T. S., *Patru cvartete / Four quartets,* traducere de Sorin Mărculescu, Bucureşti, Editura Univers, 1971.

e) MAUPASSANT, Guy de, *Bulgăre de seu / Boule de suif,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960.

f) RIMBAUD, Arthur, *Poezii / Poems,* Bucureşti, Editura Tineretului, 1961.